

НАУКОВІ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ В СУЧАСНИХ КОНЦЕПЦІЯХ ПРОФЕСІЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Актуальність проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Розвиток ринкових відносин в Україні зумовлює впровадження таких форми господарювання, що орієнтуючи на ефективне використання ресурсів, вимагає використання інтелектуального потенціалу особистості. У системі таких змін усе більш важливе місце займає кар'єра, яка дозволяє більш повно розкривати та використовувати інтелектуальний потенціал працівників.

Комплекс проблем, пов'язаних з підготовкою особистості до побудови й реалізації професійної кар'єри інтенсивно досліджувалися вченими Західної Європи та США з середини минулого століття. Для робіт, присвячених цій проблематиці, характерним є послідовність і комбінація ролей, які людина виконує протягом усього життя з огляду на послідовність посад, що обіймає співробітник в організації. Відповідно до цього, подається диференціація професійної кар'єри за спрямованістю кар'єрного руху (горизонтальна, вертикальна); за часом проходження кар'єрних шаблів (нормальна, швидкісна); за підставами просування або змінами, що відбуваються (прогресивний та регресивний типи). Вітчизняними дослідниками кар'єра частіше розглядалася як динаміка становища й активності людини в трудовій сфері.

Нині, все більшого розповсюдження набуває підхід за якого кар'єра розуміється як стиль життя, що містить у собі не тільки професійне просування але й професіоналізацію впродовж усього життя, зокрема, від динамічного процесу вибору, придбання та реалізації певної професії до неперервної освіти, постійного підвищення професійного рівня, а також, можливості зміни професії при певних вимогах ринку праці. А отже, поняття професійної кар'єри можна інтерпретувати як процес самореалізації людини, розвитку її професійних знань, навичок, професійно важливих особистісних якостей, що надають можливість закріпити за собою певний соціальний і професійний статус.

Метою даної статті є узагальнення основних підходів до розвитку професійної кар'єри в сучасних концепціях професійної педагогіки.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Вивченню проблеми професійної кар'єри у педагогіці присвячені дослідження А. Борисюка — професійна кар'єра як соціально-психологічний феномен: етапи, типи професійної кар'єри [1]; Д. Закатнова — психолого-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до вибору кар'єри у процесі професійно-технічної освіти [2]; Р. Калениченка — психологічні аспекти індивідуальної кар'єри: основні мотиви, типи, стадії та етапи вибору [3]; В. Куриленка — планування кар'єри і мотивація праці: взаємозв'язок, проблеми і шляхи вирішення [4]; А. Поплавської — проблема здійснення професійної кар'єри: аналіз зарубіжних та вітчизняних підходів [5].

Виклад основного матеріалу. Останнім часом, у світовому просторі все більшого визнання набуває концепція сталого розвитку, яка була одностайно схвалена у 1992 році учасниками Конференції ООН (Ріо-де-Жанейро, Бразилія), її сутність полягає у гармонійній узгодженості процесів економічного та людського розвитку. Особливість цієї концепції є проблема розвитку людини, якому надається пріоритетне значення. Людина визнається найважливішою ланкою суспільства, активним суб'єктом економічної діяльності та суспільного життя. Ініціатором і рушійною силою такого розвитку виступає сама людина. Роль держави полягає у її стимулюванні до саморозвитку, створенні сприятливих умов, наданні необхідної

допомоги та підтримки.

У контексті нової концепції, забезпечення сталого розвитку людини, її творчого потенціалу, залучення до активних дій визнаються першочерговими передумовами подальшого прогресу і мають стати головною метою кожної демократично орієнтованої держави. Вагомим аргументом на користь такого підходу є досвід розвинених країн, які досягли значних темпів зростання національної економіки та, як наслідок цього, підвищення загального рівня життя завдяки масштабному інвестуванню галузей освіти та професійної підготовки тобто таких, що забезпечують якісний розвиток людини та її потенційних ресурсів.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст.» (2002) наголошено, що освіта має активно сприяти відтворенню інтелектуального і національного потенціалу суспільства, формуванню нової ціннісної системи, яка зумовлює зміни в її змісті, призводить до пошуку інноваційних підходів у підготовці майбутніх фахівців. Нормативні програмні документи, зокрема «Концепція гуманітарного розвитку України до 2020 р.» (2012), «Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграція в європейський простір» (2004), спрямовують розвиток вітчизняного освітнього простору на збагачення інтелектуального потенціалу нації, збереження зв'язків між поколіннями на основі передачі молоді досвіду, традицій і цінностей минулого, залучаючи до духовного надбання людства, допомагаючи побудувати стратегію духовно-збагаченого життя.

Практична реалізація концепції розвитку людських ресурсів забезпечується узгодженістю таких механізмів як входження людини в професійне середовище, оволодіння стандартами і цінностями професійної спільноти, процесу активної самореалізації, безперервного професійного саморозвитку та побудови професійної кар'єри. Відомо, що сходження до вершин професії є процесом нелінійним й імовірнісним, який охоплює тривалий період онтогенезу людини з початку розвитку професійно-орієнтованих інтересів та схильностей, проходить крізь усе життя і завершується з припиненням професійної діяльності. Спрямування на розвиток професійної кар'єри уможливорює реалізацію особистісної концепції людини, її талантів, ціннісних орієнтацій, що гарантує професійне просування.

Особистість, яка вільно та свідомо обирає для себе сферу реалізації професійної кар'єри, з урахуванням власних інтересів та можливостей, здатна до продуктивної праці і виявляє стійке прагнення до підвищення професійної майстерності. Кар'єроорієнтований та освічений працівник більш схильний до інновацій, раціоналізації і професійного зростання. Орієнтація особистості на успішну реалізацію професійної кар'єри допомагає виявити й розвинути професійно важливі якості у сфері трудової діяльності; озброює людину знаннями та навичками, що сприяють адаптуванню до мінливих обставин на ринку праці та розв'язанню проблемних ситуацій, які виникають на шляху професійного становлення та розвитку.

Концептуальні положення щодо підготовки майбутніх фахівців, зорієнтованих на успішну професійну кар'єру, знайшли відображення в Законах України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [2000], «Про внесення змін до деяких законів України щодо зменшення впливу світової фінансової кризи на сферу зайнятості населення» [2008], а також у Національній доктрині розвитку освіти [2002], Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні [2004], Постановах Кабінету Міністрів України «Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення» №842 від 17.09.2008 р., «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2009—2015 роки» № 41 від 28.01.2009 р., Наказах Міністерства освіти, науки, молоді і спорту України № 699 від 28.07. 2008 р. «Про впровадження наукового психолого-педагогічного проекту «Вибір успішної професії» з програмою реалізації на 2008-2014 роки».

Визначимо характерні ознаки терміна професійна кар'єра в науковому розумінні. Насамперед, важливим є розуміння кар'єри, з одного боку, як процесу, а з другого — як результату, тобто певного підсумку процесу професійної діяльності. Професійна кар'єра

— це свідомо обраний шлях просування до вершин професійної довершеності, професійної самодостатності й утвердження себе в суспільстві. Найважливішою детермінантою професійної кар'єри є уявлення про свою особистість, так звана професійна «Я-концепція», яка втілюється у багатоаспектних кар'єрних вирішеннях. Критеріями вдалої кар'єри є задоволення життєвою ситуацією (суб'єктивний критерій) і професійний успіх (об'єктивний критерій). Об'єктивна сторона кар'єри — це послідовність професійних позицій, які займає особистість, а суб'єктивна — це те, як людина сприймає власну кар'єру, який спосіб її професійного життя і власної ролі в соціумі. Зокрема, польський учений Я. Щепанський вважає, що, досліджуючи проблему кар'єри необхідно розглядати професійне зростання працівника, яке відбувається в результаті зростання його освітнього рівня, кваліфікації, а також нагромадження досвіду до більш складної праці.

Однією з ознак розвитку особистості у плані професійної діяльності є позитивні кар'єрні орієнтації. Кар'єрні орієнтації виникають у процесі соціалізації індивіда на основі навчання в початковий період розвитку кар'єри. Вони достатньо стійкі і можуть залишатися стабільними протягом тривалого часу. Ці орієнтації визначаються особистісною концепцією, талантами, спонуканнями, мотивами і цінностями. Ними керується особистість, обираючи кар'єру.

Кар'єрні орієнтації особистості — це вимоги індивіда, які він висуває до себе як до професіонала і до обраної ним професійної діяльності. Критерії кар'єрних орієнтацій особистості багато в чому визначаються інтересами і нахилами особистості до того чи іншого типу професійної діяльності. Урахування цих факторів, значно збільшує ймовірність вибору особистістю тієї кар'єри, яка буде приносити йому найбільше моральне задоволення і дозволить максимально реалізувати свій особистісний потенціал.

Підходи до вивчення професійної кар'єри можуть бути різними, наприклад: розгляд кар'єри як такої, що викликана зміною якістю і кількістю робочих місць на ринку праці; вивчення кар'єри з позицій мотивів, цінностей, процесу прийняття рішення про зміну робочого місця тощо. Але, найбільш актуальними, є дослідження проблеми професійної кар'єри як моделі професійного шляху, що включає переміщення особистості з нижчих позицій професійної діяльності на вищі.

Проблема розвитку професійної кар'єри з педагогічного аспекту зумовлює вивчення формування готовності учнівської молоді до вибору й реалізації професійної кар'єри, активізації процесу її самореалізації. Відомо, що реалізація професійної кар'єри проходить у послідовних життєвих етапах, які відбуваються протягом усього трудового життя. Молодій людині необхідно навчитися адекватно розподіляти свої сили на весь період кар'єри, вміти прогнозувати можливі підйоми і спади у цьому процесі, планувати її розвиток. Професійну кар'єру як траєкторію свого руху створює сама особистість і важливо підготувати молодих фахівців до успішної її реалізації. Необхідно навчити молодь визначати правильно цілі кар'єри, об'єктивно оцінювати індивідуальні навички, ділові якості, бути готовими до реалізації цього процесу.

Поняття готовності молоді до вибору й успішної реалізації професійної **кар'єри** містить такі складові, зокрема: визначення та оцінювання власних професійних нахилів та здібностей; вибір професії з урахуванням, з одного боку, таких нахилів та здібностей, а з іншого боку — ситуації на ринку праці; одержання хорошої освіти за обраною професією; формулювання і постійне уточнення професійних цілей; активний пошук відповідної роботи з наданням переваги перспективності перед надійністю чи вигідними стартовими умовами; формування навичок самостійного планування кар'єри; постійне вдосконалення і розвиток свого інтелектуального капіталу шляхом додаткової освіти та набуття цінного досвіду роботи; підготовку до переходу на наступну сходинку професійної кар'єри шляхом отримання краще оплачуваної та перспективнішої посади; професійну мобільність, під якою ми розуміємо здатність і готовність особистості за необхідності не лише змінити місце роботи, але й освоїти нову професію. Реалізація професійної кар'єри

— це індивідуальний процес, який залежить від умінь об'єктивно оцінювати та аналізувати власні здібності, можливості і бажання, проводити само маркетинг, уміти адаптуватися до певних умов ринку праці з метою успішної побудови індивідуальної кар'єри.

Висновки. Розвиток професійної кар'єри складається з декількох етапів. У сучасних концепціях професійної педагогіки виокремлюють первинний та вторинний етапи. На первинному етапі відбувається формування фахівця, отримання ним необхідних професійних знань, умінь, навичок. Кінцевим результатом цього етапу є формування готовності до реалізації професійної кар'єри. На другому етапі відбувається перетворення фахівця на професіонала, накопичення і реалізація професійного досвіду, розгортання професійної активності. Це період характеризується постійною ідентифікацією з професією, систематичним набуття професійно важливих якостей, гнучким стилем професійної діяльності, що забезпечує професійну мобільність, здатністю та уміннями проектувати власну професійну кар'єру.

Література:

1. Борисюк А. С. Професійна кар'єра як соціально-психологічний феномен : [етапи, типи проф. кар'єри] / А. С. Борисюк // Проблеми заг. та пед. психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2007. – Т. 9, ч. 4. – С. 94–101. – Бібліогр.: 11 назв.
2. Закатнов Д. О. Психолого-педагогічне забезпечення підготовки учнівської молоді до вибору кар'єри у процесі професійно-технічної освіти / Закатнов Д. О. // Все для вчителя. — 2008. — Листоп. (№ 11). — С. 26—29. — Бібліогр.: 6 назв.
3. Калениченко Р. А. Психологічні аспекти індивідуальної кар'єри : [осн. мотиви, типи, стадії та етапи вибору кар'єри] / Р. А. Калениченко // Проблеми та перспективи формування нац. гуманіт.-техн. еліти : зб. наук. пр. / АПН України, Нац. техн. ун-т «Харк. політехн. ін-т». – Х., 2006. – Вип. 9/10. – С. 129–135. — Бібліогр.: 13 назв
4. Куриленко В. В. Планирование карьеры и мотивация труда: взаимосвязь, проблемы и пути решения / В. В. Куриленко // Формування ринкової економіки : зб. наук. пр. / Держ. вищ. навч. заклад «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана» [та ін.]. — К., 2007. — Т. 2 : Спец. вип. : Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики, ч. 1. — С. 418—429 : табл. — Бібліогр.: 9 назв.
5. Поплавська А. П. Проблема здійснення професійної кар'єри: аналіз зарубіжних та вітчизняних підходів / А. П. Поплавська // Проблеми заг. та пед. психології : зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 2005. – Т. 7, вип. 1. – С. 250–260. – Бібліогр.: 21 назва.

У статті висвітлено проблему розвитку професійної кар'єри у сучасних концепціях професійної педагогіки. Проаналізовано характерні ознаки терміна «професійна кар'єра» у науковому розумінні. Визначено основні складові професійної кар'єри у педагогічному аспекті. Розглянуто поняття кар'єрних орієнтацій, професійного просування та готовності до вибору і реалізації кар'єри.

Ключові слова: професійна кар'єра, етапи, типи професійної кар'єри, кар'єрні орієнтації, професійне просування, готовність до вибору і реалізації кар'єри.

В статье рассматривается проблема развития профессиональной карьеры в современных концепциях профессиональной педагогики. Проанализированы характерные признаки профессиональной карьеры в научном понимании. Определены основные составляющие профессиональной карьеры в педагогическом аспекте. Рассмотрено понятие карьерных ориентаций, профессиональное продвижение и готовность к выбору и реализации карьеры.

Ключевые слова. Профессиональная карьера, этапы, типы профессиональной карьеры, карьерные ориентации, профессиональное продвижение, готовность к выбору и реализации карьеры.

In the article the problem of development of professional career is examined in modern conceptions of professional pedagogies. The characteristic signs of professional career are analysed in the scientific understanding. The basic constituents of professional career are certain in a pedagogical aspect. The concept of quarry orientations, professional moving and readiness toward a choice and realization of career, is consider.

Key words. Professional career, stages, types of professional career, quarry orientations, professional advancement, readiness to the choice and realization of career.